

Через характеристику окремих елементів продовольчої безпеки розкривається її своєрідність і відмінність від багатьох інших проблем, пов'язаних з аграрним розвитком. Слід зазначити, що однією з узагальнюючих характеристик продовольчої безпеки є стабільність національної продовольчої системи. У підсумку ринок продовольчих товарів представлений торгівлею продовольством, а також функціонуванням ринкових стимуляторів, регулюючих як попит і пропозицію, ціни, так і продовольчу безпеку країни загалом. Ринковий механізм визначається як система конкретних форм взаємозв'язку різних рівнів єдиного народногосподарського комплексу, а також як система категорій і законів економіки.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити такі висновки. Усі виділені елементи ринкового механізму мають перебувати в оптимальній, збалансованій взаємодії. Інакше цей механізм буде давати серйозні збої. Суперечності між його структурними ланками мають місце, але їх потрібно своєчасно виявляти й розв'язувати. Ринковий механізм знаходить своє відображення і конкретизацію у виконуваних ним функціях. По-перше, аналізований механізм покликаний забезпечувати стійке зростання ефективності суспільного виробництва. Така функція спрямована головним чином на розвиток продуктивних сил суспільства, його матеріально-технічної бази. По-друге, він має сприяти все більш повній реалізації суспільної власності на засоби виробництва, системи економічних законів. Ця функція безпосередньо стосується вдосконалення виробничих відносин, забезпечуючи їх сталу відповідність рівню й характеру продуктивних сил. По-третє, ринковий механізм має на меті практичне здійснення соціально-економічної політики держави. По-четверте,

його сутнісна характеристика має на увазі також реалізацію (доведення до споживача) якісної продукції, що відповідає вимогам сучасної економічної системи й суспільства в цілому.

Отже, для того щоб ринковий механізм успішно виконував свої функції, він мусить постійно вдосконалюватися. В іншому разі він може негативно впливати на суспільне виробництво продуктів харчування. Тому варто вживати певні практичні заходи, спрямовані на посилення ролі ринкових стимуляторів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білік Ю.Д. Продовольча безпека України: стан та перспективи використання потенційних резервів // *Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті.* – К.: ІАЕ УААН, 2001. – С. 139–148.
2. Борщевський П. Продовольча безпека країни: стан і тенденції / П. Борщевський, Л. Дейнеко // *Розбудова держави.* – 2000. – № 1–6. – С. 66–73.
3. Геєць В.М. Нестабільність та економічне зростання / В.М. Геєць. – К.: Ін-т економ. прогнозування, 2000. – 344 с.
4. Лукінов І.І. Продовольча безпека та її гострота у світовому вимірі / І.І. Лукінов // *Економіка АПК.* – 2001. – № 4. – С. 33.
5. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство: монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Білоус, В.І. Власов. – К.: ННУ ІАЕ, 2008. – 632 с.
6. Трегобчук В.М. Продовольча безпека в контексті національної безпеки держави / В.М. Трегобчук. – К.: ІЕ НАН України, 1999. – 56 с.
7. Стратегія розвитку сільського господарства України на період до 2020 року: [проект]. – К.: Національна академія аграрних наук, науковий центр, Інститут аграрної економіки, 2012. – 19 с.
8. Хміль І.Р. Розвиток агропромислового сектора України в контексті продовольчої безпеки / І.Р. Хміль // *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія економічного розвитку харчової промисловості та забезпечення продовольчої безпеки», 29–31 жовтня 2012 року.* – Одеса: Фенікс, 2012. – С. 124–126.
9. Маркс К. Сочинення / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М.: Политиздат, 1962. – Т. 25. – 551 с.

УДК 332.146:330.341.1

Чушенко В.О.

*здобувач кафедри менеджменту
Черкаського державного технологічного університету*

ЗМІСТ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО ЗРОСТАННЯ

У статті проаналізовано сучасні наукові підходи до визначення поняття «інновації», «інноваційний потенціал» та його складових. На основі наявної проблеми щодо визначення єдиного розуміння поняття «інноваційного потенціалу регіону» запропоновано власне узагальнене визначення. Розкрито зміст інноваційного потенціалу та структуру процесу інноваційно орієнтованого управління збалансованим розвитком економіки регіону.

Ключові слова: інновація, інноваційний потенціал, інноваційний потенціал регіону, інноваційна діяльність.

Чушенко В.О. СОДЕРЖАНИЕ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА В КОНТЕКСТЕ СБАЛАНСИРОВАННОГО РОСТА

В статье проанализированы современные научные подходы к определению понятия «инновации», «инновационный потенциал» и его составляющих. На основе существующей проблемы по определению единого взгляда в понимании понятия «инновационного потенциала региона» предложено собственное обобщающее определение. Раскрыто содержание инновационного потенциала и структуру процесса инновационно ориентированного управления сбалансированным развитием экономики региона.

Ключевые слова: инновация, инновационный потенциал, инновационный потенциал региона, инновационная деятельность.

Chushenko V.O. CONTENTS OF INNOVATION POTENTIAL REGION IN THE SUSTAINABLE GROWTH

The article analyzes the modern scientific approaches to the definition of such concepts «innovation» and «innovative potential» and its components. Based on existing problems of designating a single point of view in understanding the concept of «innovative capacity of the region» actually a generalized definition is proposed. Contents of innovation potential and structure of the innovation process oriented on the management of balanced economic regional development are revealed.

Keywords: innovation, innovation capacity, innovation potential of the region, innovative activity.

Постановка проблеми. Складність розробки інноваційно орієнтованої стратегії управління соціально-економічним розвитком території зумовлена неоднозначністю трактування базових понять інноваційного менеджменту. Під час формалізації характеристик процесу інноваційно орієнтованого управління збалансованим розвитком економіки регіону і для вироблення адекватних заходів впливу на дані характеристики необхідно розглянути сутність категорій: інновації, інноваційний потенціал, інноваційний процес і рівень супідрядності між ними.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження проблем інноваційної теорії, а саме визначення поняття «інновації» та «інноваційний потенціал» відображено у працях вітчизняних і зарубіжних учених: Б. Санто, Б. Твісс, В. Медінський, Л. Мінделі, П. Друкер, Д. Волперт, С. Крамер, Е. Пірсон, Й. Шумпетер, Л. Водачек, О. Водачкова, І. Підласий, О. Ланге, К. Фрімен та інших. Однак, незважаючи на численні дослідження в цій сфері, досі немає єдиності в поглядах щодо тлумачення поняття «інновації» та «інноваційний потенціал».

Постановка завдання. Зійснити аналіз сучасних поглядів на тлумачення поняття «інновації» та «інноваційний потенціал»; узагальнити основні позиції щодо тлумачення поняття «інноваційний потенціал» та надати власне визначення поняття «інноваційного потенціалу регіону»; дослідити зміст інноваційного потенціалу та структуру процесу інноваційно орієнтованого управління збалансованим розвитком економіки регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основі аналізу «інновацій» як категорії лежить виділення таких напрямів дослідження:

- як процесу (зміни), що охоплює всю сукупність видів діяльності, від досліджень до впровадження розробок. При цьому інновація може принести додатковий дохід;
- як результату інноваційної діяльності системи щодо її оновлення, що спричинює заміну одних її елементів іншими або доповнення вже наявних елементів новими;
- як інструменту підприємців, за допомогою якого нововведення використовуються для отримання економічної вигоди;
- як елементу конкурентоспроможності, основи лідерства на ринку.

Спочатку поняття «інновації» як економічної категорії було пов'язано з технічним прогресом. Зокрема, Й. Шумпетер у своїй «Теорії економічного розвитку» (1912) відстоював значення «інновацій» для розуміння економічного прогресу, стверджуючи, що в економіці, де відсутній всякого роду технічний прогрес, встановлюється повторюваний і абсолютно рутинний економічний процес, при якому немає визначеності майбутнього; тільки технологічні інновації та зміни можуть зумовити розвиток. Й. Шумпетер визначає «інновацію» ширше, ніж «відкриття нового технічного знання і його застосування в промисловості» (винахід). Інновація – це впровадження нових технологій, нових продуктів, нових джерел постачання й нових форм індустріальної організації [1, с. 25].

На думку Б. Санто, інновація являє собою суспільний техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів спричинює створення кращих за своїми характеристиками, властивостями виробів або технологій і в разі появи інновацій на ринку може принести додатковий дохід (якщо інновація орієнтована на економічну вигоду) [2, с. 45]. Досить близьке визначення пропонує

Б. Твісс, визначаючи інновацію як процес, у якому винахід або ідея набуває певний економічний зміст, а успішне нововведення – це пропозиція на ринку чогось нового, за що споживач готовий заплатити [3, с. 33].

Низка зарубіжних економістів акцентують увагу на стимулах до інноваційної активності, трактуючи її як виклик, який необхідно прийняти, оскільки саме в цьому полягає основа лідерства на ринку й конкурентної переваги. Трохи іншу трактовку інновації дає П. Друкер, вважаючи, що інновація являє собою інструмент підприємців, засіб, за допомогою якого вони використовують зміни як сприятливу можливість для здійснення своїх задумів у сфері бізнесу [4, с. 22]. Л. Водачек і О. Водачкова застосовують системний підхід до розгляду сутності інновацій. У результаті вони розуміють під інновацією цільову зміну у функціонуванні підприємства як системи (можливі як кількісні, так і якісні зміни в якій-небудь сфері діяльності підприємства) [5, с. 77].

І. Підласий визначає інновацію як «ідеї, процеси, засоби, та результати, взяті в єдності якісного вдосконалення педагогічної системи» [6, с. 3].

Деякі українські економісти акцентують увагу на ефективності отриманого результату, розглядаючи інновації як прибуткове використання новацій у вигляді нових технологій, видів продукції та послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного, адміністративного та іншого характеру. Інші – об'єднують наведені вище дефініції й визначають інновацію як процес реалізації нової ідеї у будь-якій сфері життєдіяльності людини, що сприяє задоволенню наявної потреби на ринку та приносить економічний дохід.

Зіставлення різних визначень змісту категорії «інновація» дає змогу зробити висновок про те, що інновації розглядаються як у динамічному, так і в статичному аспектах. У першому випадку інновація подається як зміна, у другому – як кінцевий результат науково-виробничого циклу. У контексті нашого дослідження під інновацією ми будемо розуміти результат трансформації ідей, досліджень, розробок, нове або удосконалене науково-технічне, соціально-економічне, політичне й інше рішення, яке лежить в основі відтворювальних процесів в економіці.

Розглядаючи інновацію як результат (продукт) інноваційного процесу, слід говорити про наявність на ринку інновацій «виробників» і «споживачів» інноваційного продукту. А це означає, що стимулювання інноваційних процесів передбачає формування і розвиток системи відносин між широким колом інституціональних утворень, які ініціюють і підтримують, з одного боку, інноваційну активність суб'єктів господарювання, що реалізують інноваційні процеси, з іншого боку, – інноваційну сприйнятливість цих суб'єктів як споживачів інновацій.

Потенціал території безпосередньо корелює з економічним зростанням та значною мірою визначає зміст і траєкторію стратегії регіонального розвитку. Поняття потенціалу як необхідного елемента, що забезпечує зростання системи за рахунок нововведень в економічну модель, уперше було введено К. Фріменом. При цьому потенціал пов'язаний насамперед з людськими ресурсами, а саме – з їх інтелектуальною силою, з людьми творчого типу. К. Фрімен вказує, що інноваційне управління – це система заходів щодо розробки, освоєння, експлуатації та вичерпання виробничо-економічного й соціально-організацій-

ного потенціалу, що лежить в основі нововведень [7, с. 54]. П. Друкер також зазначає, що інноваційне управління починається з оцінювання наявного потенціалу з метою ефективного його використання [4, с. 11].

Аналізуючи сучасну економічну літературу, виділимо такі основні підходи до розуміння категорії «інноваційний потенціал регіону».

1. Під інноваційним потенціалом розуміється якийсь окремих аспект або поєднання окремих аспектів соціально-економічного розвитку: інвестиційний, науковий, інтелектуальний, творчий, науково-технічний тощо.

2. Ототожнення інноваційного потенціалу з наявністю ресурсів, що забезпечують здійснення виробничо-господарської діяльності.

3. Розгляд інноваційного потенціалу регіону як сукупності можливостей для використання продуктивної сили ресурсів, що забезпечують сприйняття і реалізацію процесів регіонального розвитку.

4. Інтегроване визначення інноваційного потенціалу – це наявність ресурсів і можливостей для їх ефективного використання.

5. Визначення інноваційного потенціалу як міри здатності й готовності економічного суб'єкта здійснювати модернізацію своєї діяльності.

На думку автора, кожне з наведених визначень інноваційного потенціалу окремо не розкриває всієї сутності цієї дефініції, а дає характеристику тільки окремим її елементам.

Зокрема, більшість дослідників проблем інноваційно орієнтованого регіонального розвитку виділяють дві складові інноваційного потенціалу: наявність умов для переходу на інноваційну траєкторію розвитку та наявність можливостей у суб'єктів ринкових відносин до активізації інноваційних процесів [8, с. 29]. Під інноваційним потенціалом у цьому разі розуміється сукупність тих властивостей і особливостей, які визначають можливості виробництва інноваційної продукції при реально допустимих зовнішніх умовах і зміна яких вимагає значних витрат матеріальних, фінансових чи людських ресурсів [9, с. 87]. Таке визначення потенціалу, видається некоректним, оскільки саме поняття «ресурси» зумовлює надані умови, фактори виробництва, тобто можливості, які за певних умов будуть чи не будуть використані. Також, як і «міра готовності системи до змін», тобто сприйнятливості до нововведень, є нам необхідним, але не достатньою умовою для розгляду економічного суб'єкта як такого, що володіє потенціалом для стійкого соціально-економічного розвитку. Усі сучасні теорії вказують на те, що ресурси (природні, наукові, фінансові тощо) є джерелом розвитку лише за умови активного їх використання, а також створення сприятливого середовища для їх ініціювання. Тому в авторському трактуванні змісту складових інноваційного потенціалу розглядаються не тільки «можливості», а й «мотивації», тобто реальні стимули до реалізації наявних можливостей.

Отже, інноваційний потенціал слід розглядати як збалансовану сукупність таких компонентів: ресурси, внутрішня й зовнішня мотивація до ефективного використання одержуваного результату. Перехід результативною складовою можливий через пасивну складову (умови для інноваційного орієнтованого розвитку) та активний управлінський вплив (ініціювання

підприємницької активності, мотивація до розвитку створення нововведень). Так звана пасивна складова характеризує можливість системи щодо реалізації інноваційно орієнтованої стратегії управління процесами соціально-економічного розвитку території: законодавча база; взаємодія влади й бізнесу; податкові пільги; розвиток інфраструктури. Активна складова характеризує саме управляючий вплив на регіональну систему, що забезпечує формування внутрішніх стимулів до розвитку, а також стимулювання здатності до розвитку. Загалом зміст категорії «інноваційний потенціал» можна подати у вигляді схеми, поданої на рисунку 1.

Інноваційний потенціал є однією з найважливіших кількісних та якісних характеристик економічної системи і як окремо досліджуваного об'єкта, і як складової національної економіки. Це зумовлює необхідність виявлення й реалізації потенційних можливостей локальної економіки в забезпеченні підвищення вкладу в потенціал національної економіки, з одного боку, і з іншого – необхідність всебічного задоволення внутрішніх потреб, можливість самостійного збалансованого соціально-економічного розвитку. Збільшення потенціалу економічної системи регіону передбачає здійснення процесів стратегічного управління його комплексним збалансованим соціально-економічним розвитком й зумовлює необхідність наукового аналізу й методичного обґрунтування адекватного інструментарію. Інноваційний процес має бути безперервним, тобто характеризуватися здатністю до розвитку в довгостроковому періоді. Тому інноваційний потенціал слід оцінювати позитивно тільки тоді, коли він дає змогу втілити новизну в конкретний результат, що послужить основою для наступного інноваційного витка. Відповідно, інноваційний потенціал варто розглядати з позицій динаміки, тобто як основу для безперервного збільшення нового знання. Причому зростання інноваційного потенціалу має йти відповідно до критеріїв значущості й актуальності.

Засобом, за допомогою якого поєднуються єдині ресурсні складові інноваційного потенціалу для досягнення результату (інновації), є інноваційний процес. Ефективна організація інноваційного процесу забезпечує оптимальне використання інноваційного потенціалу. Уявлення про інноваційний процес за останні десятиліття зазнали значних змін. У зарубіжній літературі розглядається п'ять поколінь моделей інноваційного процесу:

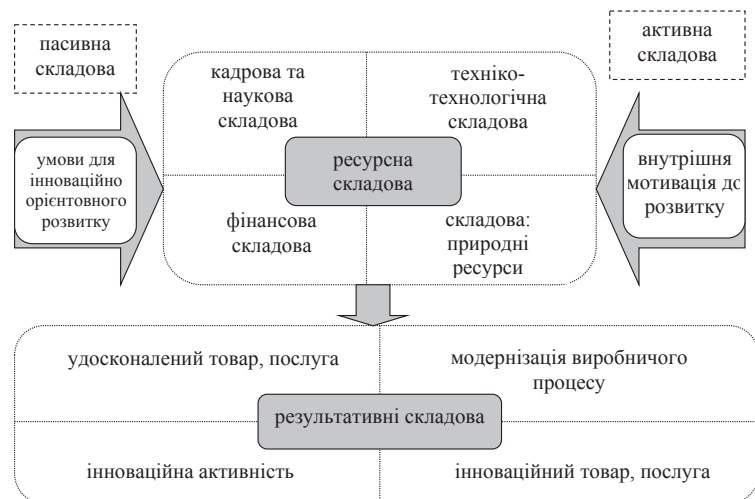

Рис. 1. Зміст інноваційного потенціалу

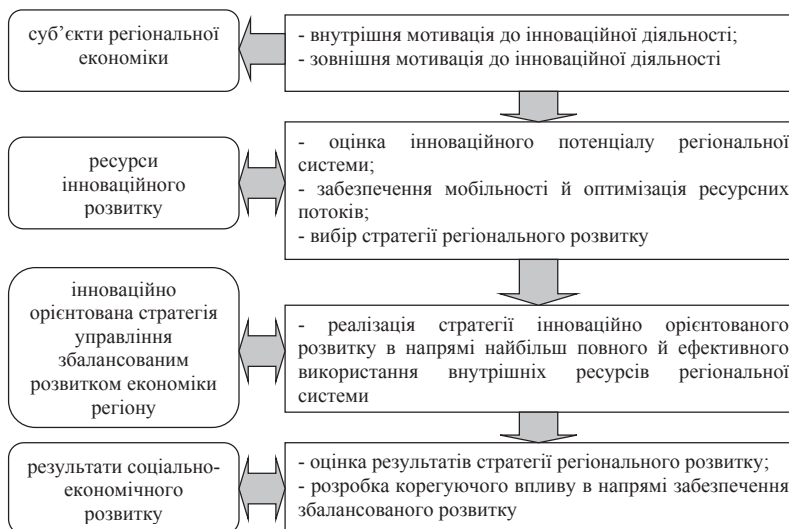

Рис. 2. Структура процесу інноваційно орієнтованого управління збалансованим розвитком економіки регіону

– інноваційний процес, що створюється технологіями, інноваційний процес розглядається як процес наукових відкриттів;

– інноваційний процес, що створюється попитом, інновації розглядаються як реакція на сигнали споживачів;

– інтерактивна модель комбінує наведені вище моделі, інноваційний процес починається з усвідомлення нових ринкових можливостей, на підставі чого створюється інновація;

– інтегрована модель акцентує увагу на інтеграції наукових досліджень, виробництва і споживачів, посиленні горизонтального співробітництва;

– мережева модель передбачає створення системи інновацій на основі мережевих взаємодій усіх учасників інноваційного процесу.

Загалом, слід зазначити, що проблематика створення й розвитку інноваційних систем поступово виходить за межі мікроаналітичних проблематик і знаходить продовження на макро- і мезорівні. Однак у сучасній вітчизняній літературі продовжують переважати дослідження, що базуються на лінійному уявленні інноваційного процесу на основі виділення окремих його стадій (етапів життєвого циклу). Відповідно до цього, дослідження в основному зосереджені на дослідженні факторів, які впливають на інноваційний процес на кожному етапі його розвитку, з метою забезпечення скорочення часу від зародження ідеї до її комерціалізації. Велика увага приділяється механізмам, що надають можливість збільшити знання, наприклад, створення наукових лабораторій, що генерують нові знання. Згідно з визначенням Закону України «Про інноваційну діяльність»: «Інноваційна діяльність – це діяльність, спрямована на комерціалізацію та використання результатів наукових досліджень та розробок, яка зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг» [10].

Збалансованість регіонального розвитку може бути забезпечена тільки комплексним впливом на всі складові регіональної системи. Тобто, основними елементами процесу інноваційно орієнтованого управління збалансованим розвитком економіки регіону є такі: суб'єкти регіональної економіки, ресурси інноваційного розвитку, технологія виробничо-господарської діяльності й результат соціально-економічного розвитку. Взаємозв'язок між цими елементами такий:

- внутрішня мотивація до прояву інноваційної активності на даній території;

- зовнішня мотивація до реалізації виробничо-господарської діяльності на цій території;

- оцінка інноваційного потенціалу території;

- вибір інноваційно орієнтованої стратегії розвитку економіки регіону;

- управління соціально-економічним розвитком економіки регіону в напрямі підвищення збалансованості внутрішньорегіональних пропорцій;

- оцінка результату від реалізації інноваційно орієнтованої стратегії управління збалансованим розвитком економіки регіону;

- коригуючі дії в інноваційно орієнтованій стратегії управління соціально-економічним розвитком регіону.

Структуру процесу інноваційно орієнтованого управління збалансованим розвитком економіки регіону зображено на рисунку 2.

Інноваційно орієнтоване управління збалансованим розвитком економіки регіону починається з внутрішньої мотивації суб'єктів регіональної економіки до підприємницької діяльності та стимулюється наявністю зовнішніх мотивацій. Для здійснення інноваційної діяльності необхідно, щоб суб'єкт володів певним потенціалом, зміст і величина складової якого визначається наявністю інноваційних ресурсів, що й зумовлюють характер і напрям діяльності. Саме ресурси створюють базові умови для інноваційності соціально-економічного розвитку економіки регіону, тому їх оцінка буде основою для прийняття рішення про вибір напрямку та технології реалізації інноваційно орієнтованої стратегії управління збалансованим розвитком економіки регіону з можливих альтернатив. З цієї точки зору інноваційний процес слід розглядати як форму організації економічної системи, що забезпечує генерацію та акумулювання ресурсних потоків. Для забезпечення безперервного відтворення оцінюються результати діяльності суб'єктів господарювання з коригуванням траєкторії розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Проаналізовано сучасні підходи до визначення понять «інновації» та «інноваційний потенціал» і визначено відсутність єдності сучасних підходів у науковому тлумаченні. Враховуючи багатоваріантність трактувань поняття «інноваційний потенціал», що вносить суперечливість у розуміння цієї категорії, нами було запропоновано власне визначення, що, на нашу думку, найповніше розкриває зміст відповідного поняття. Отже, інноваційний потенціал регіону являє собою сукупність інституціональних умов та детермінант відтворювальних можливостей регіону, які визначають стійкі прогресивні зміни його стану (перехід у новий стан) при різних варіантах зовнішніх впливів і внутрішніх спонукань. А ефективність інноваційно орієнтованої стратегії збалансованого розвитку регіону може бути оцінена не тільки динамікою макроекономічних показників, а й ступенем участі в ній інноваційного потенціалу території.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. Шумпетер; предисл. В.С. Автономова. – М. : ЭКСМО, 2007. – 320 с.

2. Санто Б. Инновация как средство экономического развития / Б. Санто. – М. : Прогресс, 1990. – 234 с.
3. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс. – М. : Экономика, 1989. – 190 с.
4. Друкер П.Ф. Бизнес и инновации / П.Ф. Друкер. – М., 2007. – 300 с.
5. Водачек Л. Стратегия управления инновациями на предприятии / Л. Водачек, О. Водачкова. – М. : Экономика, 1989. – 440 с.
6. Підласий І.П. Педагогічні інновації / І.П. Підласий, А.І. Підласий // Рідна школа. – 1998. – № 12. – С. 3.
7. Freeman C. The National System of Innovation in Historical Perspective / C. Freeman // Cambridge Journal of Economics. 1995. Vol.19. № 1. – P. 54–65.
8. Данько М. Інноваційний потенціал у промисловості України / М. Данько // Економіст. – 1999. – № 10. – С. 26–32.
9. Савчук А.В. Теоретические основы анализа инновационных процессов в промышленности : [монография] / А.В. Савчук. – Донецьк, 2003. – 448 с.
10. Закон України «Про інноваційну діяльність» // Відомість Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – 266 с.